

Jaargang 9 - nummer 1 - januari 2021

Gezamenlijke uitgave KNNV en IVN
in Noord West Overijssel

ivn natuur
educatie

*Op, naar
een gezond
2021!*

Bij de voorplaat

Op de voorplaat een flitsende foto van het vrouwtje van de grote zaagbek. De grote zaagbek (*Mergus merganser*) is een grote langwerpige eend (lengte: 58-66 cm) met een opvallend lange dunne snavel waarvan de randen gezaagd zijn. Vandaar de naam. Het vrouwtje heeft een overwegend grijs lichaam met een lichtere borst, die een scherpe afgrenzing vormt van de donkere, roodbruine hals en kop en heeft een volle, naar onder gerichte kuif. Het mannetje ziet er anders uit. Het heeft een bol achterhoofd, is grotendeels wit met een zwart-groene kop en bovenhals. Borst en buik zijn zalmkleurig.

De grote zaagbek is in Nederland een wintergast, die het meest wordt gezien tussen november en maart en vooral in hartje winter. Het merendeel houdt zich op in het IJsselmeergebied. Hun aantal in Nederland neemt af, niet alleen omdat ze als gevolg van de zachtere winters in het Oostzeegebied blijven overwinteren maar ook omdat in Nederland de stand van de spiering, een belangrijke prooivis voor de zaagbek, in het IJsselmeer sinds 1990 sterk is afgenomen. De prachtige foto is, wederom, gemaakt door Siegfried Woldhek

COLOFON

"Koppel", jaargang 9, nummer 1, eerste kwartaal 2021.

Natuurtijdschrift "Koppel" is een gezamenlijke uitgave van de KNNV en het IVN.

Redactie: Greet Sanderse, Rolf Kranenburg, Emile de Leeuw

Vormgever: Dirk Koopmans

Drukwerk: **drukkerij Bijzonderdruk te Steenwijk**

Belangrijke informatie voor het aanleveren van kopij:

- graag op A4 formaat, via de mail en als platte tekst (zonder opmaak).

- geen pdf bestand, foto's in een apart bestand en met een formaat van minimaal 1.5 MB

Het volgende nummer verschijnt per 1 april 2021

Kopij hiervoor graag vóór 1 maart 2021.

Redactieadres: **E-mail redactiekoppel@gmail.com**

INHOUD

Bij de voorplaat.....	2	Het avontuur van het boerenzwaluwjong....	15
Colofon.....	2	Boekbespreking.....	16
Van de redactie.....	3	Houtduif en holenduif.....	17
Van de voorzitters.....	4	De bijeneter, enkele wetenswaardigheden...	18
Oproepen en mededelingen.....	5	Bijeneter?.....	21
Resultaten Weidevogelbeschermings-		Ontmoeting in de Lokkerpolder.....	23
gebied Noordwesthoek 2020.....	8	Een kever als kunstenaar.....	24
Huiszwaluwenstand maakt duikvlucht.....	11	Waarnemingen.....	25
Nogmaals de sectorspin en een		Uit het IVNbestuur.....	29
gekraakt schuilspinsel.....	12	Besturen KNNV en IVN.....	30
De moerasspin bij ons om de hoek.....	14	Werkgroepen KNNV en IVN.....	31

Van de redactie

In deze Koppel ontbreken de Agenda van KNNV en IVN, de Agenda van het 1e kwartaal 2021 en de rubriek Excursies en lezingen. Er zijn voorsnog geen activiteiten gepland. Dat kan hopelijk veranderen in de loop van het 1e kwartaal. Mocht dit het geval zijn dan wordt dit bekend gemaakt op de website van beide verenigingen. Ook de gezamenlijke bijeenkomst om het nieuwe jaar met elkaar te vieren en elkaar het beste toe te wensen is vervallen. Namens beide verenigingen doet de redactie dit dan maar schriftelijk via de Koppel. We wensen alle leden een gezond en gelukkig 2021 toe. We hopen dat in dit jaar het Coronavirus bedwongen zal worden zodat een eind komt aan de belemmeringen die het heeft veroorzaakt op met name sociaal en interactief gebied.

Voor het januarinummer kreeg de redactie opnieuw veel kopij. Bravo! Het gevolg is wel dat we weer een aantal bijdragen hebben moeten doorschuiven naar het volgende nummer. We hebben gekozen voor bijdragen waarvan de inhoud niet specifiek gebonden is aan het winterseizoen. Uitzondering hierop vormt een aantal nagekomen cq vervolg-artikelen over spinners, het themanummer van september. In dit summier overzicht past allereerst een verontschuldiging aan Willem-Jan Hoeffnagel. Helaas was zijn artikel over de gewone komkommerspin niet compleet in de vorige Koppel terecht gekomen. De laatste alinea van zijn artikel moet als volgt luiden:

“Een volwassen mannetje wacht in het web van een vrouwtje tot zij paringsbereid is. Na de paring zetten de vrouwtjes in de omgeving van het web drie eicocons uit. Deze zijn wit tot geelachtig van kleur en bevatten ieder 140-160 eitjes.”

Dit nummer bevat onder meer twee weinig optimistisch makende artikelen over de ontwikkeling van de stand van respectievelijk de weidevogels en de huiszwaluw in onze regio. De voortgaande slechte ontwikkeling van de weidevogelstand wordt hoofdzakelijk geweten aan de (nog) steeds verdergaande intensivering van de landbouw en de -daarmee waarschijnlijk samenhangende- hoge predatiedruk.

Deze ontwikkeling vergt extra maatregelen. De prognose voor de ontwikkeling van de huiszwaluw in ons (stedelijk) gebied lijkt minder zorgen te baren dwz dat daaraan op

V.I.n.r. Emile de Leeuw, Greet Sanderse en Rolf Kranenburg

korte termijn, in ieder geval in Steenwijk-stad, iets te doen is door kunstnesten te plaatsen in de wijken waarin nesten zijn verdwenen. Andere oorzaken, die waarschijnlijk een belangrijke rol hebben gespeeld in de afname van de stand van de huiszwaluw in het bebouwde gebied van Steenwijkerland zijn de extreme droogte in het afgelopen voorjaar en de afname van voedsel (“luchtplankton”), Daaraan lijkt, in ieder geval op korte termijn, minder te kunnen worden gedaan.

Tot optimisme daarentegen lijkt de ontwikkeling van de stand van de bijeneter in Nederland te leiden, die inmiddels van een incidentele tot een vaste broedvogel gerekend mag worden. Dat deze ontwikkeling niet door iedereen positief hoeft te worden ontvangen blijkt uit de reactie van IVN-lid Anneke de Vries op de lezing die Hilbert Folkerts, lid van de Werkgroep Bijeneters Nederland, zou hebben gegeven na afloop van de ALV van het IVN op 6 november j.l. Een verzoek van de redactie aan hem om zijn lezing in de vorm van een artikel in de Koppel te plaatsen werd om begrijpelijke redenen afgewezen. De redactie heeft daarom gemeend zichzelf in de bijeneter te moeten verdiepen om toch een achtergrond te bieden aan de bijdrage van Anneke.

Verder in dit nummer: veel korte en lange verslagen van diverse waarnemingen en artikelen van Philip Friskorn, Ben Prins en Gert Gelmers, waarop we, als gevolg van de helaas beperkte ruimte, in deze column niet nader kunnen ingaan. Hartelijk bedankt.

Tenslotte meent de redactie nog expliciet de fotografen met name te moeten noemen en

hen te bedanken voor hun belangeloze bijdragen aan o.m. dit nummer. Hun bijzondere en prachtige foto's geven de Koppel een bijzonder aanzien en vervolmaken de Koppel tot een prachtig blad. Siegfried Woldhek, Philip Friskorn en Gert Gelmers, heel hartelijk bedankt. De redactie wenst u allen nogmaals een mooi en vooral gezond 2021 toe.

Van de voorzitters

Een woord vooraf

Het is een rare periode. Door alle maatregelen, die de overheid ons voorschrijft, kunnen een heleboel plannen niet worden gerealiseerd. Sterker nog, het maken van plannen staat op een heel laag pitje. Zo zal de ledenvergadering van onze afdelingen niet op de gebruikelijke manier kunnen worden gehouden en zal een traditie van de laatste jaren, de nieuwjaarswandeling en -bijeenkomst niet worden georganiseerd. Maar er is natuurlijk altijd licht aan de horizon, zodra de mogelijkheid er weer is, zal er een alternatieve activiteit worden aangekondigd. Maar wanneer dat is, daar hebben we op dit moment van schrijven nog geen kijk op.

We zitten natuurlijk niet bij de pakken neer. De natuur gaat ook gewoon zijn gang en verdient het om bekeken te worden. Wie de waarnemingen in Steenwijkerland via waarneming.nl een beetje volgt, zal zich soms de ogen uitwrijven als hij ziet wat er aan leuke soorten gezien

wordt. En dat gaat echt niet alleen om vogels, vlinders en libellen. Waarnemingen aan andere soortgroepen zoals hogere planten, mossen en paddenstoelen, zoogdieren en andere insecten dan libellen en vlinders vinden hun plek in het systeem. Een wandeling in bos en veld wordt als rijker ervaren als je niet alleen het landschap bekijkt, maar ook geniet van alle organismen die daarin groeien en bloeien, rondkruipen of vliegen. Wij hebben het voorrecht in een omgeving te wonen met een diversiteit aan biotopen en dus ook een grote verscheidenheid aan soorten. Geniet en kijk met ons uit naar betere tijden als we op excursies en bij lezingen weer ervaringen met elkaar kunnen delen.

Wij roepen onze leden op om Koppel te vullen met korte bijdragen (een lang artikel mag natuurlijk ook) over gedane waarnemingen in eigen tuin, eigen woonplaats of in een van de mooie gebieden die onze omgeving rijkelijk is.

Wij steunen deze commentaren van harte en staan vierkant achter onze redacteurs en vormgever.

Wij gunnen onze leden dan ook veel leesplezier bij het doornemen van dit nummer en geniet, ook in herfst en winter van alles dat de natuur ons te bieden heeft.

Rian Hoogma en Ton Bode

foto Philip Friskorn, zie p. 14

Oproepen en mededelingen

Uit het KNNV bestuur

Jaarlijks in januari zijn onze leden gewend aan de aankondiging voor de ledenvergadering, die gewoonlijk in de maand februari wordt gehouden. Door de onmogelijkheid om met een groep mensen bij elkaar te komen, zal die aankondiging op een later tijdstip plaatsvinden. Naar verwachting zal een ledenvergadering op reguliere manier niet in het eerste kwartaal kunnen worden gehouden.

We houden u op de hoogte.

Agenda en verslag ALV KNNV de Noordwesthoek

De agenda voor en het verslag van de ALV van de KNNV de Noordwesthoek d.d 17 februari 2020 zijn te vinden op de website: www.knnv.nl/noordwesthoek

Leden, die de voorkeur geven aan een papieren versie kunnen deze opvragen bij de secretaris van de vereniging Sjoerd Osinga (tel. 0521 523503 of per email secretaris@noordwesthoek.knnv.nl).

Contributie KNNV De Noordwesthoek 2021

Voor zover u geen machtiging voor een automatische incasso van de contributie hebt afgegeven verzoek ik u deze contributie op eerste verzoek te voldoen.

Ik ben voornemens een betalingsverzoek direct na de in verband met Corona aangepaste ledenvergadering uit te sturen. Betaling van de contributie vóór die tijd staat u natuurlijk vrij.

Mocht u niet meer weten of u al dan niet een machtiging voor automatische incasso hebt afgegeven, dan kunt u eventueel gewoon betalen. U hoeft niet bang te zijn voor een dubbele betaling indien uw betaling binnen is vóór 25 februari 2021.

Het rekeningnummer is NL95 INGB 00 01 02 76 74 ten name van KNNV afd. De Noordwesthoek, Steenwijk. Zoals het er nu naar uitziet zal de contributie ongewijzigd blijven : KNNV-leden € 34,50, huisgenoot-KNNV-leden € 19,50, NWH-leden en huisgenoot-leden € 17,00.

Voor diegenen die een machtiging hebben afgegeven : de automatische incasso staat gepland in de week ná 25 februari 2021.

Voor het overige herhaal ik het nog maar eens: overweeg een machtiging af te geven voor automatische incasso. Dat bespaart mij enorm veel werk en de vereniging kosten.

Kees de Wilde,
penningmeester/ledenadministrateur.

foto Gert Gelmers, zie p. 23

De uitkomsten van de Nationale Spinnentelling van 2020

De top 3

Aan de Nationale Spinnentelling deden dit jaar 169 huishoudens mee, die in het week-end van 19 en 20 september de spinnen in en rond hun huis hebben geïdentificeerd en hun bevindingen hebben doorgegeven via tuintelling.nl. Hieruit bleek dat de Top 3, evenals in 2019, er als volgt uitziet:

1. de kruisspin: 984 exemplaren in 164 tuinen.
2. de grote trilspinn: 474 exemplaren, verspreid over 117 huizen.
3. de venstervectorspin: 434 exemplaren in 75 tuinen.

Hoewel de kruisspin nu acht jaar achtereen het meest gesignaleerd is, gaat het toch niet goed met deze soort. Het gemiddeld aantal kruisspinnen, dat per tuin werd waargenomen, neemt namelijk nogal af: van 37 in 2016 tot slechts 6 in 2020 (hetzelfde gemiddelde als in 2019). Dat komt overeen met de waarnemingen in andere Europese landen. De oorzaak is onbekend, doch vermoed wordt dat de klimaatverandering ook dit dier parten speelt en dan met name de extreme droogte en het

daarmee gepaard gaande voedseltekort.

Het aantal ventervectorspinnen is daarentegen stabiel gebleven met 1 of 2 exemplaren per tuin. Verder is gebleken dat de herfsthangmatspin, die vorig jaar weinig is waargenomen, bezig is met een opmars. Met de herfstspin daarentegen gaat het, net als met de kruisspin, slecht.

Gespotte exoten

Exoten voelen zich meer en meer thuis bij Nederlanders binnenshuis. Primeur bij de Nederlandse Spinnentelling 2020 waren:

4. de marmertilspinn, die weliswaar eerder is waargenomen, maar nooit tijdens de Spinnentelling.
5. de valse wolfsspinn, die in twee tuinen werd gezien. Deze spin prefereert van nature het Middellandse Zeegebied, maar voelt zich in onze steeds warmere steden inmiddels steeds meer senang.

Bron: <https://www.rootsmagazine.nl/dieren-2/de-spinnen-top-3-van-2020-weer-de-kruisspin-aan-kop/>

Tot ziens wilde eend, welkom merel!

Het jaar van de wilde eend, door Sovon en Vogelbescherming voor 2020 uitgeroepen, is afgelopen. De reden om deze vogel een eigen jaar te geven was dat in de afgelopen 25 jaar een derde van de populatie uit Nederland verdwenen is. In het aprilnummer van 2020 besteedde de redactie in een uitgebreid artikel aandacht aan de voorgeschiedenis, eerder verricht onderzoek en mogelijke oorzaken van deze teruggang. Na de afsluiting van het broedseizoen en de publicatie van een eerste impressie door Sovon (in de nieuwsbrief van 24 september j.l.) werden de eerste resultaten van het onderzoek, dat in 2020 door Sovon samen met Vogelbescherming naar de mogelijke oorzaken van deze teruggang werd verricht, tijdens de jaarlijkse landelijke dag op 28 november -deze keer vanwege Corona- online gepresenteerd.

Het onderzoek, waarin ook de krakeend en de soepeend zijn betrokken, bestond uit 3 onder-

zoeksprojecten:

- Turven van de man-vrouwverhouding.
- Volgen van het nestsucces (met behulp van nestkaarten).
- Voortzetting van het eendenkuikenproject, waarin wordt gekeken naar het overleven van de kuikens (met behulp van de kuikenteller).

De resultaten hiervan zullen in de loop van 2021 nader worden uitgewerkt en vervolgens worden gepubliceerd in *Limosa* (een populair wetenschappelijk tijdschrift van Sovon en de Nederlandse Ornithologische Unie). We zullen in 2021 dus nog meer horen en zien van de wilde eend.

Voor degenen die benieuwd zijn naar de gevonden resultaten van het onderzoek wordt verwezen naar de link, die de redactie heeft gekregen van onderzoeker Erik Kleyheeg: https://www.sovon.nl/nl/sprekers_LD

De komende 2 jaar wordt de merel in de schijnwerpers gezet. De merel is de belangrijkste broed- en routevogel in Nederland. De populatie van deze vogel neemt al jaren af. Met name was dit het geval in de periode van 2016- 2019. Aannemelijk is dat er een verband bestaat met het uitbreken

van het Usutuvirus. 2021 wordt gezien als een aanloopjaar om in 2022 te kunnen beginnen met nader onderzoek.

Sovon en Vogelbescherming hebben hiervoor nog geen logo gepubliceerd. Dit kon dus nog niet op het voorblad van deze Koppel worden gezet.

Expositie "Natuur in beeld"

Van 6 december 2020 tot en met 25 februari 2021 exposeert Gert Gelmers 35 natuurfoto's in het Isala Ziekenhuis te Steenwijk.

De foto's zijn voornamelijk van vogels, maar onder andere ook van hermelijntjes en vlinders. Gert geniet samen met zijn vrouw van de diversiteit van de natuurgebieden in Drenthe, Overijssel en Friesland. De fotocamera gaat bij-

na altijd mee om al dat moois digitaal vast te leggen.

De expositie toont de door hem geselecteerde mooiste foto's van de afgelopen jaren.

In verband met de Coronaproblematiek is de expositie uitsluitend te bezichtigen door mensen die een afspraak in het ziekenhuis hebben.

hermelijnen - Gert Gelmers

Workshop Broeihoop maken voor de Ringslang

<https://www.natuurvoorelkaar.nl/>
27-10-2020

Kom jij weleens een Ringslang tegen? Als je in waterrijk gebied woont, misschien wel. Vroeger kwam deze voor mensen onschuldige slang veel voor in waterrijke gebieden. De Ringslang is voor voedsel afhankelijk van grotere doorgaande watergangen. Ook moet er begroeiing langs de oevers beschikbaar zijn om te schuilen. Maar omdat we ons land zo netjes onderhouden, heeft deze slang het moeilijk. De plekken om zich te verstoppen en eieren te leggen worden steeds minder. We willen deze slang graag 'een handje' helpen door het aanleggen van broeihopen. Hier kunnen ze hun eieren in leggen of een overwinteringsplek in vinden. Doe je mee?

In maart organiseren we op drie verschillende locaties in Overijssel een workshop van ca 2,5u. Eerst wordt er wat verteld over de Ringslang en hoe je een goede broeihoop maakt.

Workshop Broeihoop maken voor de Ringslang

Daarna gaan we aan de slag om er gezamenlijk één te maken, meld je nu aan! De workshoplocaties zijn:

- **5 maart** 2021 in Hoonhorst om 14 uur aan de Zwarteweg 15
- **6 maart** 2021 in buurtschap Nederland om 10.30 uur, kruising Waterkeringpad/Veldhuisweg
- **6 maart** 2021 in Raalte om 14 uur aan de Kanaaldijk Oostzijde 29
- **19 maart** 2021 in Hoonhorst om 14 uur aan de Zwarteweg 15

[In onze speciale brochure over de Ringslang en het aanleggen van een broeihoop kun je alvast inspiratie opdoen.](#) Zo kun je zelf al aan de slag gaan!

Resultaten weidevogelbeschermingsgebied Noordwesthoek 2020

Afname weidevogelstand

In 2020 werden door 12 vogelwachters bij circa 20 agrariërs 120 legsels van weidevogels beschermd. Van de kievit werden in 2020 103 nesten gevonden. Na de dramatisch afname in 2018, werden er in 2019 weer meer nesten gevonden, maar in 2020 zit het op een vergelijkbaar niveau als 2018. Over de lange termijn loopt de stand van de kievit al langer terug in het weidevogelbeschermingsgebied van de Noordwesthoek (fig.1). Landelijk neemt de kievit de laatste 15 jaar ook af.

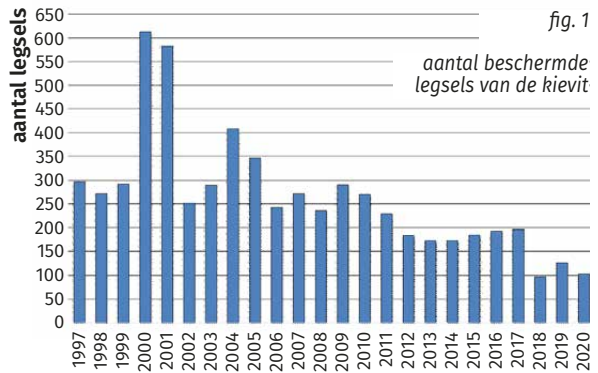
Van de grutto werden in 2020 6 nesten gevonden. In 2004 werden van de grutto nog 37 nesten gevonden. De soort neemt steeds

verder af in het boerenland en is hier bijna verdwenen, ondanks de beschermende maatregelen (fig.2). Van de scholekster werden in 2020 maar 5 nesten gevonden. In 2005 waren dit er nog 40. Ook hier loopt de stand fors terug (fig.3). Van de tureluur zijn in 2020 slechts 2 nesten gevonden, ook flink minder dan de laatste jaren (fig. 4). Van de wulp werden 2 nesten gevonden; van de slobbeend en graspieper werd elk 1 nest gevonden.

Predatoren

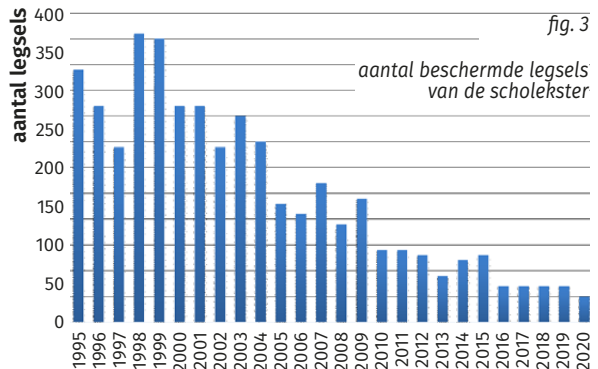
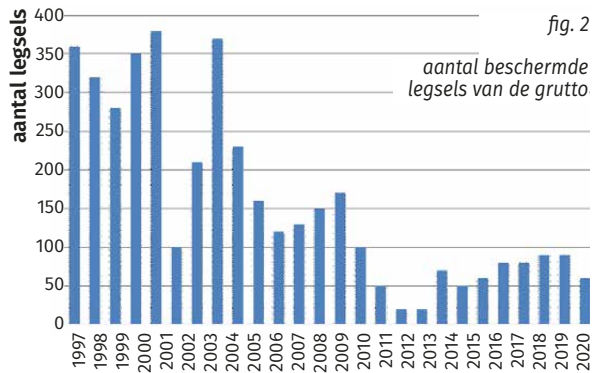
De uitkomstpercentages van de legsels van de kievit zijn na 2013 sterk afgenomen. In 2020 nam het uitkomstpercentage nog verder af en kwam slechts 46 % van de legsels uit (fig.

5). In voorgaande jaren was vraat van legsels de belangrijkste oorzaak van het verlies. In 2020 gingen ook veel nesten verloren bij landbouwwerkzaamheden (ploegen akkers). Daarnaast heeft predatie van legsels waarschijnlijk ook een belangrijke rol gespeeld. Vooral vossen kunnen grote schade toebrengen aan de weidevogelstand. In de gemeente Steenwijkerland wordt daarom actief met een lichtbak op de vos gejaagd. De laatste jaren rukt de steenmarter ook op.

Veel te weinig kuikens vliegvlug

Niet alleen komen er weinig nesten uit van de kievit. Veel weidevogelbeschermers gaven aan dat hun indruk was dat er maar weinig weidevogelkuikens vliegvlug zijn geworden. De lage overleving van weidevogelkuikens is landelijk breed een probleem. Vooral in de kuikenfase zijn extra inspanningen nodig op het boerenland om de weidevogels te behouden. Een groot deel van de boeren geeft alle medewerking aan de weidevogelbescherming bij het ontzien van de nesten. Echter de landbouw is zo intensief geworden, dat het voor de kuikens erg moeilijk is om te overleven. Na het uitkomen van het nest hebben kuikens voedsel (vooral insecten) en dekking (tegen predatoren) nodig. Voor kuikens van de grutto is dit extra moeilijk, omdat zij in het lange gras verblijven, en daardoor ook een groot risico lopen te sneuvelen bij het maaien.

Hoe kan de overleving van grutto- en tureluurkuikens worden vergroot?

Door het plaatsen van stokken met plastic zakken (ca. 4 per ha) een dag voor het maaien, kan je gruttogezinnen (en tureluurgezinnen) uit het te maaien perceel wegjagen. Op zich werkt deze methode goed, maar wordt nog veel te weinig toegepast. Daarnaast is het een probleem dat er vaak grote oppervlaktes in één keer worden gemaaid, waardoor

er geen plek overblijft, waar kuikens dekking kunnen vinden in lang gras. Meer gefaseerd maaien, stroken (b.v. langs sloten) laten staan, of afwisseling met beweidde percelen (meer mozaïek) biedt veel betere overlevingskansen voor weidevogelkuikens. Het lange gras is zowel van

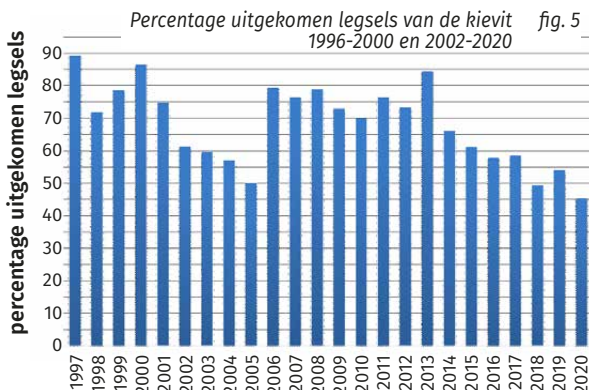
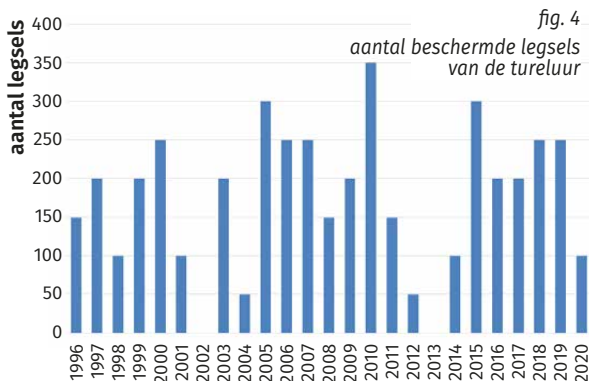

Kiebitskuikens

belang voor voedsel voor de kuikens (insecten) als dekking tegen predatoren. Als kuikens een kaal gemaaid veld moeten oversteken, zijn ze een gemakkelijke prooi voor predatoren als zwarte kraai en blauwe reiger.

Hoe kan de overleving van kiebitskuikens worden vergroot?

Kuikens van de kievit gaan direct na het uitkomen van het nest naar percelen met kort gras, afgeweide percelen of blijven op maisakkers. Als het nest is uitgekomen, hebben ze daarna weinig last van het maaien. Tegenwoordig broedt het grootste deel van de kieviten op maisakkers. Daarop gaat echter nog veel mis. Van veel vroeg uitkomende kievitsnesten, worden de jonge kuikentjes ondergeploegd bij het klaarmaken van het perceel voor de mais. Hier is het goed mogelijk om een dag voor de bewerking stokken met plastic zakken te plaatsen om de kuikens uit het perceel te verjagen. Dit werkt alleen als in de buurt een perceel of strook aanwezig is met half kort gras (eind april), waar ze dekking tegen predatoren en voedsel kunnen vinden. Dit

kan bijvoorbeeld een afgeweid perceel of een strook, waarop geen maïs is verbouwd zijn, maar ook een schouwpad van een waterschap zou hiervoor dienst kunnen doen.

Collectief Noordwest-Overijssel

Ook zijn er mogelijkheden om bij concentraties van kieviten op een maïsakker met het agrarisch Collectief Noordwest-Overijssel (contactpersoon Klaas Eker) of met Landschap Overijssel contact op te nemen om tegen vergoeding extra maatregelen te nemen voor kievitskuikens.

Conclusie

Uit de resultaten blijkt dat door de weidevogelbescherming 120 nesten zijn beschermd, maar de ontwikkeling van de weidevogelstand ziet er somber uit. Door de steeds verdergaande

de intensivering van de landbouw en de hoge predatiedruk overleven er veel te weinig nesten en kuikens, waardoor de weidevogelstand op het boerenland in de Noordwesthoek sterk terugloopt. Grutto, tureluur en scholekster zijn al bijna verdwenen in het boerenland en met de kievit gaat het ook hard achteruit.

Weidevogelkuikens hebben dekking (veilige plek om op te groeien) en voedsel (insecten in bloemrijke graslanden) nodig om op te groeien. Extra maatregelen van boeren, weidevogelbeschermers en agrarische natuurverenigingen om de kuikenoverleving te vergroten, zijn noodzakelijk voor het voortbestaan van weidevogels op het boerenland. Daarbij zal ook de predatiedruk moeten worden verlaagd.

*Commissie Weidevogelbescherming
Noordwesthoek*

Huiszwaluwenstand maakt duikvlucht

Jaarlijks worden landelijk de nesten van huiszwaluwen voor Sovon geteld, zo ook in de Kop van Overijssel. Sovon staat voor Samenwerkende organisaties Vogelonderzoek Nederland. De huiszwaluw onderscheidt zich van de boerenzwaluw en de oeverzwaluw door zijn metaal glanzend verenpak en zijn witte stuit. Deze cultuurvolger was in 2018 door Sovon uitgeroepen tot vogel van het jaar. De huiszwaluw maakt bij voorkeur zijn nest onder een dakrand, die licht van kleur is. Ieder jaar keren ze meestal terug naar de nestplaats van vorig jaar. Als er nestrestanten overgebleven zijn, metselt ze het geheel weer zo dat er opnieuw glanzend witte eitjes in gelegd kunnen worden. Het mannetje brengt de kluitjes leem of klei aan, waarmee het vrouwtje het nest maakt. De klompjes klei of leem vermengt ze met speeksel, zodat er een stevig bouw materiaal ontstaat. Helaas gaan er nogal eens nesten stuk door de droogte of door het verkeerd materiaalgebruik. Het gevolg is dan dat de eieren of jongen met nest en al naar beneden vallen en ten dode zijn opgeschreven. Soms worden de jongen op tijd gevonden en

grootgebracht door enthousiaste zwaluwliefhebbers. Dat grootbrengen houdt wel in dat ze ongeveer ieder kwartier gevoerd moeten worden. Eerst wordt met een spuitje vloeibaar voedsel in de bek gespoten, later worden de jongen gevoerd met levende insecten. Wanneer ze vliegvlug zijn, worden ze weer vrijge-

Huiszwaluw
foto H. Bergsma

Huiszwaluwentil
foto H. Bergsma

laten, zodat ze zich kunnen aansluiten bij de andere zwaluwen.

De zwaluwstand in Steenwijk-stad is redelijk stabiel met ongeveer 50 nesten. In het Kornputkwartier komen ieder jaar nieuwe nesten bij, terwijl in Steenwijk-west nesten verdwijnen. Dat komt mede door de sloop en nieuwbouw van woningblokken in de Parkstraat en

de Kanaalstraat. Om de zwaluwen daar voor de toekomst permanent voldoende nestgelegenheid te bieden, zijn er twee zwaluwtillen met kunstnesten geplaatst aan de Adm. de Ruyterstraat. Dit is overigens gebeurd op initiatief van een wijkbewoner. De tillen worden geplaatst door Woonconcept en de gemeente zorgt voor de struiken eromheen. Op deze manier wordt er invulling gegeven aan de wettelijke plicht de huiszwaluwen een alternatief te bieden.

De aantallen huiszwaluwnesten in Kallenkote, Eesveen, Zuidveen en Willemsoord lieten een gelijk beeld zien, vergeleken met vorige jaren; de aantallen bleven ongeveer gelijk.

In Vollenhove, St Jansklooster en Blokzijl is een grote afname van zwaluwnesten. In Vollenhove is de afname 28 %, in St Jansklooster 40 % en in Blokzijl zelfs 60 %. In deze drie plaatsen werden dit jaar samen nog geen honderd nesten geteld. De oorzaak is hoogstwaarschijnlijk de extreme droogte in het voorjaar, de tijd waarin de nesten gemaakt en gebruikt worden. Ook de voedselafname, ook wel luchtplankton genaamd, speelt een belangrijke rol bij de afname van de huiszwaluwen.

Huiszwaluwnesten kunnen overigens worden doorgegeven aan R. Messemaker (boswachter Natuurmonumenten) of H. Bergsma (hbergsma@hotmail.nl)

Tekst: H. Bergsma

tekst en foto's Ben Prins

Nogmaals de sectorspin en een gekraakt schuilspinsel

In de vorige Koppel, het "spinnenummer" 2020-4, heb ik een verhaal geschreven over het leven van de algemeen voorkomende venstersectorspin, *Zygiella x-notata*. Veel van wat ik in die bijdrage heb verteld, heb ik heel comfortabel zien gebeuren vanuit een "serre" met aan drie kanten manshoge ramen. Ik hoefde er zelfs niet eens voor naar buiten!

Heel veel spinnen, weinig nakomelingen

Zo telde ik in augustus 2020 26 bewoonde schuilspinsels, waarvan de meesten zich be-

vonden langs de staande kanten van de kozijnen. In die maand zwierven er ook enkele mannetjes rond en was ik getuige van enkele paringen. In begin september was het aantal bewoonde schuilspinsels afgenomen tot acht, waarbij bij één schuilspinsel een cocon met eieren was verschenen. Eind september waren er nog maar vier bewoond en was er één extra Eiercocon bijgekomen. In oktober daalde het aantal bezette schuilspinsels tot slechts twee langs de bovenkant van de kozijnen en waren alle schuilspinsels langs de

huiskogelspin *Theridion melanurum* vrouw

staande delen leeg.

Van de twee eiercocons bleek er in november één geplunderd te zijn, waardoor het totale voortplantingssucces was teruggelopen tot maar één cocon met onbeschadigde eieren op de oorspronkelijk 26 volwassen vrouwtjes. Niet erg succesvol! En dan is het nog niet eens zeker, dat de overgebleven eieren de winter zullen overleven en in het voorjaar zullen uitkomen ... En toch blijft deze spinnensoort elk jaar al onze vensters “bevuilden” met haar kleverige webben, schuilspsinels en eiercocons. Kennelijk is het overleven van maar een paar pakketjes met ongeveer 30 tot 50 eieren per pakket voldoende om weer vele tientallen volwassen spinnen per jaar voort te brengen. En waar al die andere jonge en volgroeide sectorspinnen gebleven zijn? Vraag het aan de kool- en pimpelmezen, die je steeds weer bezig ziet ijverig elk raamkozijn af te zoeken naar iets eetbaars!

Een onverwachte inwoner

Dat je bij zo'n telling van het aantal venstersectorspinnen moet oppassen, overkwam mij

KENMERKENDE WITTE VLEK

twee keer. Over het algemeen zitten de sectorspinnen overdag in hun schuilspsin, waarbij het eerste paar poten net iets buiten de schuilplaats uitsteekt en op de signaaldraad rust, die met het wielweb is verbonden. Als je het kokertje met de spin erin vanuit de binnenkant

huiskogelspin
Theridion melanurum
vrouw onderkant

van de ruit bekijkt, zie je tegen het licht in niet meer dan een donkere bolvormige vlek omgeven door wittig spinsel.

Het was mij al eerder opgevallen dat meerdere soorten kevertjes en wantsen zo'n verlaten schuilspsin als een tijdelijk onderdak gebruikten. Maar het was niet in mij opgekomen, dat ook andere soorten spinnen dan de sectorspin zo'n leegstaand pand zouden kraken en er hun intrek in zouden nemen. Ook bij deze spinnetjes staken alleen de voorste pootjes uit het spinselkokertje. De rest van de spin scheen als een donker balletje door het witte spinsel heen. Niets vermoedend telde ik ze als sectorspinnen bij de bewoonde schuilspsinels op.

Ik ontdekte de “kraakspinnetjes” bij toeval, toen ik zo'n bewoond kokertje van onderaf fotografeerde en ik tot mijn verbazing geen sectorspin maar een huiskogelspin, *Theridion melanurum*, op de foto herkende. Kennelijk gebruikt dit kogelspinnetje met zijn bolvormig achterlijf graag de verlaten kokertjes van de sectorspin als schuilplaats, want nu ik gewaarschuwd was, heb ik deze spin een paar keer verscholen in het verlaten “huisje” van de sectorspin gevonden. Je bent nooit te oud om te leren!

De huiskogelspin is een klein diertje met een lijf van niet meer dan vier millimeter, ongeveer twee millimeter kleiner dan een volwassen vrouw van de venstersectorspin. De huiskogelspin is niet erg spectaculair gekleurd. De tekening op het achterlijf is overwegend grijszwart met midden over de rug een zwakke roodachtige band. Op de donkere onderkant

huiskogelspin
Theridion melanurum
vrouw in leeg
schuilspsin
van de
venstersectorspin

van het achterlijf bevindt zich een kenmerkende witte vlek. Er bestaan heel wat uitbundiger getekende kogelspinnen. Net als bij veel andere kogelspinnen bestaat het webje uit een wirwar van door elkaar lopende spinseldraden, die een mengsel vormen van klevende en niet klevende draden. Met het blote oog zijn deze draden nauwelijks te zien. Van deze kogelspinnetjes leven er in elke tuin heel wat soorten, die door hun geringe afme-

tingen voor velen van ons onopgemerkt blijven. Zelfs tot in huis dringen deze dwergspinnetjes door. Voor mensen met arachnofobia, spinnenvrees, is het een onplezierige gedachte, dat ze, waar ze zich ook bevinden, in huis, in de tuin of buiten in de natuur, overal worden omringd door spinnen. Voor hun is dat een angst voor volmaakt ongevaarlijke diertjes, voor mij een onmisbaar onderdeel van een wonderbaarlijke wereld.

De moerassprinkhaan bij ons om de hoek

Tekst en foto's:
Philip Friskorn

Moerassprinkhaan - Mannetje met niet te verwarren rode streep op poot

Moerassprinkhaan - De paring

De moerassprinkhaan (*Stethophyma grossum*) is een super mooi gekleurde sprinkhaan en tevens een van de grootste soorten in Nederland. De vrouwtjes zijn aanzienlijk groter dan de mannetjes. Deze onmiskenbaar herkenbare soort heeft helderrode achterheupen. Op de achterdijen zie je zwarte stekeltjes. De vleugelpunt reikt zowel bij het mannetje als het vrouwtje voorbij de punt van het achterlijf.

Soms hebben ze rode vlekken op kop, lichaam en poten. Het geluid lijkt op een druppelende kraan in de afwasbak. Vochtige heidegebieden, laagveenmoerassen en hoogveenmoerassen zijn het biotoop van deze soort. Vandaar dat ze ontbreken op de Waddeneilanden en in de westelijke kuststrook. Bij de foto van de paring is duidelijk te zien dat het vrouwtje aanzienlijk kleiner is dan het mannetje. De veelal voorkomende rode vlekken zijn bij het vrouwtje duidelijk zichtbaar.

Het avontuur van het boerenzwaluwjong

Liesbeth Pit redde het jong van een boerenzwaluw. Het jong hing aan de rand van de plantenbak in de vijver en was verward geraakt in de grassprietjes die tussen zijn poten zaten. Zij maakte hiervan de volgende fotoreportage.

Foto 1: ik hing haveloos op de rand van de plantenbak die in de vijver stond.

Foto 2: Ik ben er gelukkig uitgehaald.

Foto 3: even een half uurtje bijkomen hoor.

Foto 4,5 en 6: Ik zie er niet uit, dus toch maar even poetsen.

Foto 7: even rondkijken of mijn ouders mij wel kunnen vinden

Foto 8 en 9: en ja hoor, daar zijn ze en even samen communiceren dat het goed met me gaat.

Foto 9, 10 en 11: bekkie open want ik heb me toch een honger.

Foto 12: de oudervogel vloog een paar keer al roepend over het jong heen en riep: kom vlieg achter mij aan.

En zo vloog het jonkie achter z'n ouder aan en is alles tot een goed einde gekomen.

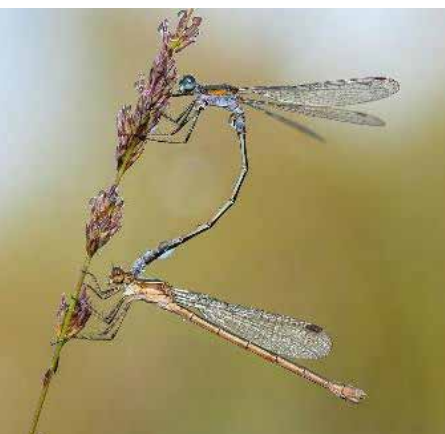
Foto's: Liesbeth Pit

Libellen

In Overijssel

November 2020

BOEKBESPREKING

Libellen in Overijssel

Overijssel is een libellenrijke provincie. De meeste van in Nederland voorkomende libellensoorten zijn er te vinden. Niet voor niets trekt Overijssel jaarlijks een groot publiek uit het hele land. 'Libellen in Overijssel' is een prachtige uitgave voor iedere natuurliefhebber die al wandelend de libellen en het landschap wil ontdekken.

In deze rijkelijk met briljante foto's geïllustreerde uitgave worden alle in de 'tuin van Nederland' voorkomende libellensoorten voor het voetlicht gebracht en beschreven. Aan de hand van verspreidingskaarten is te zien waar ze voorkomen.

Het uitgangspunt is om de lezer te verlokken naar buiten te gaan, de libellen op te zoeken en ervan te genieten. Vandaar dat er speciale libellenroutes worden gepresenteerd waarlangs al dat moois te vinden is.

- voor beginnende en gevorderde natuurliefhebbers
- verspreidingskaarten en briljante foto's
- speciale wandelroutes om de libellensoorten te ontdekken

Verkrijgbaar in de boekhandel en via

<https://knnvuitgeverij.nl/artikel/libellen-in-overijssel.html>

Samenstelling Evert Ruiter, Gabi Milder-Mulderij, Martijn Bunschoek, Alex Huizinga, Wim Bakker, Paul Knolle

Uitgever KNNV Uitgeverij
Uitvoering 30 x 30 cm, 348 p, gebonden, full colour
ISBN 9789050117739
Prijs € 34,95

Houtduif en holenduif

Vrijwel dagelijks heb ik holenduiven in mijn tuin in Oldemarkt. Toen ik onlangs een familielid op bezoek had hoorde ik hem zeggen: 'ik zie een houtduif in je tuin'. Het was echter een holenduif. Daarom leg ik de verschillen even uit. De houtduif is een logge dikke duif en de holenduif is een veel kleinere, slanke

duif met twee duidelijke donkere vleugelstrepen die ontbreken bij de houtduif. Het beste kenmerk is de witte halsvlek bij houtduiven, die de holenduif niet heeft. Het is zomaar een weetje.

Tekst en foto's: Philip Friskorn

Holenduif - duidelijk zichtbaar zijn de twee vleugelstrepen

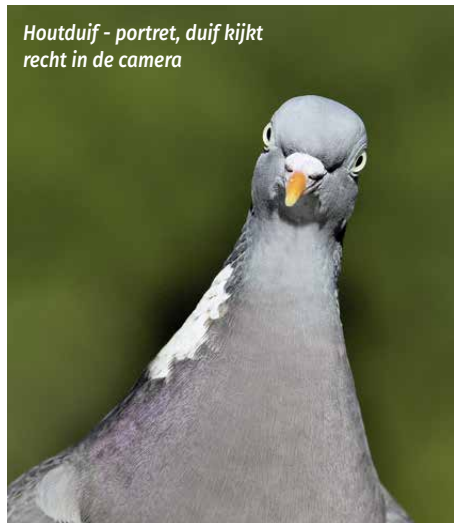
Holenduif - portret, de witte halsvlek ontbreekt

Houtduif - portret met duidelijk witte halsvlek

Houtduif - portret, duif kijkt recht in de camera

foto's: Siegfried Woldhek
tekst: Greet Sanderse

De bijeneter, enkele wetenswaardigheden

Inleiding

Hilbert Folkerts zou na de Algemene ledenvergadering van het IVN van 6 november een lezing hebben gegeven over de bijeneter. Die kon niet doorgaan wegens de Coronamaatregelen.

Met behulp van de bijdrage van Anneke de Vries aan dit nummer wordt in dit artikel gepoogd toch iets meer te vertellen over deze bijzondere vogel 1)

Kenmerken van de bijeneter

De bijeneter (*Merops apiaster*) is één van de mooist gekleurde vogels, die in Europa voorkomt. Hij is direct te herkennen aan een onwaarschijnlijk mengsel van geel, groen, blauw en roodbruin. Man en vrouw hebben hetzelfde verenkleed. Onderkant en staart zijn turkoois-blauw, keel en rug zijn geel en de bovendelen zijn roodbruin. Ze hebben een zwarte oogstreep. De spitse vleugels hebben aan de achterkant een zwarte rand. Juvenielen hebben een valere groene bovenzijde. In de winter is het verenkleed van de bijeneter ook valer van kleur.

De staart valt op doordat de middelste staartveren uitsteken. De snavel is tamelijk lang en heeft een lichte buiging omlaag.

In de vlucht valt de bijeneter op door zijn typische zweefvlucht, die bijna voortdurend wordt begeleid door een gevarieerd rollend en fluitend 'pruuu, pruuu'.

De vogel is 27-29 cm lang en heeft relatief korte poten. De spanwijdte van de vleugels is 44-49 cm. Hij weegt 44 tot 78 gram.

Leefwijze

Bijeneters zijn behendige jagers die in de vlucht insecten vangen. Hun naam danken ze aan hun voorname voedselbron: de bijen. Wespen en hommels zijn in Nederland de meest gegeten

prooiën. Daarnaast behoren ook andere grote insecten, zoals sprinkhanen, libellen, kevers, vliegen en vlinders tot hun prooi.

Van mogelijke steken van hun favoriete prooiën hebben ze geen last. Soms weten ze deze insecten van hun angel te ontdoen door ze tegen een tak of ander voorwerp te slaan en daarna zodanig vast te pakken en meermalen langs de tak of het voorwerp te wrijven dat de uitstekende angel als het ware wordt afgeveegd. Overigens schijnen bijeneters vrij immuun te zijn voor het gif van genoemde angeldragers.

Bijeneters leven bij voorkeur in groepsverband. Ze verplaatsen zich als groep en blijven de nacht bij elkaar. Er bestaat een sterke onderlinge verbondenheid. Broeden doen ze dan ook liefst in kolonieverband. Elk paartje maakt in ruim twee weken een nest door een diepe ondergrondse gang te graven, een nest-tunnel, in bij voorkeur de steile wand van oevers en in bergen zand. Ook wordt wel een hol gegraven in zandafgravingen of geërodeerde hellingen.

Bij het voorbereiden van de broedplaats worden de paartjes vaak geholpen door andere bijeneters, die ook assisteren bij het voeren van de opgroeiende jongen.

De vogels in een kolonie houden voortdurend contact met elkaar.

Voortplanting

Het broedseizoen duurt van mei tot augustus. Bijeneters hebben gewoonlijk één legsel per

jaar, dat bestaat uit 5 eieren. De broedtijd is ongeveer 25 dagen. Overdag broeden man en vrouw om beurten. 's Nachts zoekt de man gezelschap bij andere mannen in een boom vlakbij de broedplaats. De broedende bijeneter krijgt ook prooi op het nest aangeboden door zijn of haar partner.

Beide ouders zorgen ook voor het voeren van de jongen en worden soms geholpen door andere bijeneters. De jongen zijn na ongeveer één maand vliegvlug.

Bijeneters zijn trouw aan eenmaal gekozen broedlocaties. Heeft het broeden succes gehad dan is de kans groot dat de vogels het volgend jaar terugkomen in hetzelfde gebied. Ze houden van nestplaatsen, die omzoomd worden door hoge bomen waarvan de kruinen als hoge zitplaats functioneren om van daaruit te jagen op insecten. Het voedselgebied moet beschikken over een rijkdom aan veelsoortige, kruidachtige planten en struiken, die veel bijen en hommels aantrekken.

Verspreiding en leefgebied

Bijeneters behoren tot een oude vogelfamilie, de Meropidae. In aardlagen van het Pleistoceen met een ouderdom van 1-3 miljoen jaren zijn fossiele resten gevonden, die worden toegeschreven aan de eerste bijeneters. Ze zijn ingedeeld in de orde van de Coraciiformes, de scharrelvogels, waartoe ook de ijsvogels behoren. Kenmerkend voor scharrelvogels is dat ze broeden in holen.

Bijeneters broeden van oudsher in Zuidwest, Oost en Centraal Europa, in Klein-, Midden- en West Azië en in Noordwest-Afrika. Tegenwoordig zijn ze vrijwel in alle werelddelen te vinden behalve in Noord en Zuid Amerika. In Europa werden de grootste aantallen aangetroffen in Portugal, Spanje, Frankrijk, Bulgarije en Hongarije. Inmiddels is sprake van een verschuiving. Zo loopt in Spanje het aantal enigszins terug als gevolg van de grote droogte in bepaalde gebieden. In Zuid Frankrijk is sprake van een lichte afname door het verdwijnen van de biotoop, terwijl in Noord Frankrijk sprake is van een toename. In Duitsland is het aantal bijeneters de laatste 20 jaar enorm

foto's Siegfried Woldhek: Bijeneters van 4 kanten in vogelvlucht

toegenomen. Ook in het oostelijk gedeelte van Oostenrijk komen meer bijeneters voor, doordat de bijeneter het goed doet in Hongarije. In Zwitserland tenslotte is sprake van een lichte toename.

Bijeneters overwinteren in Afrika. Er zijn twee geografisch verschillende 'deelpopulaties'. Broedvogels van het Iberisch Schiereiland, Frankrijk en Noordwest-Afrika overwinteren in West-Afrika, ten noorden van de evenaar. Vogels uit Oost-Europa trekken naar zuidelijk Afrika. Ze trekken overdag in groepen en vliegen meestal hoog. In het Zuidwesten van Zuid-Afrika bevindt zich nog een broedende populatie, die daar standvogel is.

Het lijkt er echter op dat de bijeneter zich in Europa, mogelijk als gevolg van de klimaatverandering, via Zuid- en Oost-Frankrijk meer in noordelijke richting is gaan begeven.

Hoewel in Nederland vanaf 1964 al met tussenpozen verschillende broedparen op meer plaatsen zijn gesignaleerd (waaronder in 2010, 2011, 2012 en 2013 in het Reestdal in Overijssel en in Drenthe), zijn sinds 2010 elk jaar broedparen aangetroffen en is ook hun aantal toegenomen. Weliswaar nam het aantal broedparen in 2019 enigszins af vergeleken met dat in het warme en droge jaar 2018 maar volgens het Jaarverslag 2019 van de Werkgroep Bijeneters Nederland werd wel verwacht dat de bijeneter in 2020 opnieuw tot broeden zou komen in de tot dan bekende broedgebieden (met name in Limburg). Dan zou de bijeneter 10 jaar achter elkaar in Nederland tot broeden zijn gekomen en van een incidentele broedvogel tot een vaste broedvogel gerekend mogen worden. Bij het schrijven van dit artikel zijn hierover nog geen gegevens bekend.

De bijeneters komen in het voorjaar, half mei Nederland binnen. De meeste waarnemingen worden gedaan langs de kuststrook. Hoewel ze, zoals eerder vermeld, trouw zijn aan een eenmaal gekozen broedlocatie, betekent dat niet dat ze niet elders kunnen nestelen. Als de omstandigheden gunstig zijn kan dat overal, mits het leefgebied aan een aantal voorwaarden voldoet. Er moeten zandbulten, steile wanden of oeverwallen in de buurt zijn en het gebied moet liefst rijk zijn aan bloemen, met water in de buurt en grazend vee.

Dan zijn er veel insecten.

Verder is het essentieel dat het in ieder geval in de maand waarin de jongen opgroeien (juli) warm en droog is. Is het koud en nat, dan zijn er onvoldoende insecten om te vangen en krijgen de jongen niet genoeg voedsel om te kunnen groeien. Duurt een dergelijke periode lang dan is er weinig kans dat ze zullen overleven.

Verloopt de broedfase voorspoedig dan vliegen de jongen eind juli of begin augustus uit om vervolgens met hun ouders en andere families in augustus te vertrekken om te gaan overwinteren in Afrika.

De Werkgroep Bijeneters Nederland

De Werkgroep Bijeneters Nederland is opgericht in 2010. De doelstelling van de werkgroep is: het bijhouden van de ontwikkeling van de bijeneters in Nederland en het nemen van maatregelen ten gunste van de bijeneters. In dat kader verricht de werkgroep de volgende activiteiten:

- bijhouden van de ontwikkeling van de populatie in Nederland;
- onderzoek;
- centraal invoeren van gegevens;
- advisering;
- begeleiding;
- publicatie;
- het treffen van maatregelen om de vogel te beschermen.

In het belang van de bijeneters probeert de werkgroep invloed uit te oefenen en werkt daartoe samen met belangengroepen, vrijwilligers en andere geïnteresseerden.

Zo zijn recentelijk in samenwerking met SO-VON Vogelonderzoek Nederland en Vogelbescherming Nederland en in aanwezigheid van Vroege Vogels een aantal jonge en volwassen bijeneters van één broedlocatie, waar al jaren achtereenvolgens werd gebroed, geringd en van een geolocator voorzien. Door de vogels (6) te ringen kan duidelijk worden of ze terugkeren naar Nederland. Zijn het dezelfde vogels die al enkele jaren gebruik maken van dezelfde broedlocatie of zijn het de oude vogels met hun jongen? In het laatste geval zou het aantal broedgevallen op de locatie moeten zijn toegenomen, hetgeen niet het geval is geweest.

Door een aantal vogels (5) van een geolocator te voorzien kan de werkgroep inzicht krijgen in de trekroute van de Nederlandse bijeneters en antwoord krijgen op de vraag of de Nederlandse populatie afhankelijk is van de groeiende populatie bijeneters in Duitsland of van de Franse populatie.

Een ander onderzoek van de werkgroep, dat inmiddels enkele jaren loopt, is het onderzoek naar de voedsel生态学. Bijeneters en hun nestjongen produceren braakballen. Hierin zitten de niet verteerbare delen van grote insecten. Door deze te determineren kan de voedsel生态学 van de volwassen vogels en met name die van de nestjongen worden vastgesteld. Hierdoor wordt een overzicht verkregen van de hoeveelheid prooien (de soorten), de verschillen van prooien per broedgebied en/of de aantallen beschikbare prooien tijdens diverse weersomstandigheden. De weersomstandigheid is immers bepalend voor de hoeveelheid prooien die de jongen krijgen en daarmee voor de kans op slagen van een broedgeval. Daartoe zijn van twee broedlocaties (in Limburg) in augustus, na het uitvliegen van de jongen, in eerste instantie de braakballen onder een gemeenschappelijke slaapboom onderzocht. Een bekend verschijnsel bij de broedparen in Nederland is namelijk dat ze elkaar opzoeken na het uitvliegen van de jongen om zich op te maken voor de terugreis naar Afrika. Doordat zich in de regio veel broedgevallen bevinden worden relatief grote groepen gevormd. Zo'n groep gebruikt dezelfde slaapboom. Daarnaast zijn

ook twee nesten in hetzelfde broedgebied in 2017 en 2018 bemonsterd en de prooiresten uit de nestholten nader onderzocht.

Uit deze onderzoeken blijkt o.m. dat de resten van vliesvleugeligen (hommels, bijen, wespen) het meest voorkomen in de braakballen van de populatie in de slaapboom, waarvan het merendeel uit wespenresten bestaat. Uit het onderzoek van de nestholtes blijkt hetzelfde, zij het dat het merendeel van prooiresten van hommels afkomstig is. Prooiresten van vlinders komen niet in de braakballen voor. Dat wil niet zeggen dat ze geen prooi vormen. In het veld wordt namelijk ieder jaar vastgesteld dat in verschillende voedselvuchten een vlinder als prooi wordt aangevoerd. De werkgroep verklaart deze discrepantie als volgt: omdat vlinders zeer fragiele beesten zijn worden prooiresten snel vertrapt of juist makkelijk verteerd en zijn ze daardoor ook niet terug te vinden in de prooiresten in de nestholtes.

Geraadpleegde bronnen: "De nieuwe Kosmos natuurgids Vogels", Volker Dierschke, Vogelbescherming Nederland, Kosmos, 4e druk 1915; De Bijeneter, www.Vogelbescherming.nl/ontdek-vogels/kennis-over-vogels/vogelgids/vogel/bijeneter#Leefwijze; Wordt de bijeneter een vaste Nederlandse broedvogel?, www.vogelbescherming.nl/actueel/bericht 18 mei 2015; Jaarverslagen Werkgroep Bijeneters Nederland 2010 t/m 2019 : Wikipedia.

1) Met dank aan Hilbert Folkerts voor zijn commentaar.

Bijeneter?

Tekst en foto's: Anneke de Vries

Aangezien de lezing over de bijeneter niet door kan gaan, kreeg ik het verzoek om mijn aanbod om een "stukje" over o.a. deze vogel te schrijven, in te lossen. Hier komt-ie:

Mijn lievelingsdieren zijn vlinders en cheetahs. Toen Ger en ik gingen samenwonen, zochten we een huis met een tuin waar we veel vlinders zouden kunnen herbergen. Vlinders waren niet zo'n probleem, cheetahs waren wat moeilijker,

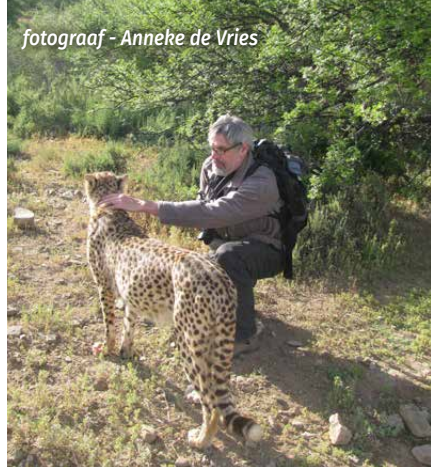
maar tijdens de bezichtiging van een huis bij Ossenzijl, sprongen me bij het zien van het uitzicht de tranen in de ogen: hier wilde ik wonen, en in de Weerribben vliegt ook nog een heel bijzondere soort: de Grote vuurvlinder.

Inderdaad was onze tuin in het begin een feest van de dansende vlinders. Op één dia staan 16 vlinders bij elkaar en ik heb in onze eerst zomer hier, mijn eerste foto

Grote vuurvlinders - Anneke de Vries

fotograaf - Anneke de Vries

van de Grote vuurvlinder kunnen maken 5 meter van het huis op Wilde Marjolein. Er kwamen echter van lieverlee meer vogels en die deden zich tegoed aan vlinders en rupsen. Ik zag bijvoorbeeld met lede ogen aan hoe een koolmees een rups van de Kleine vos beetpakte en op een tak heen en weer sloeg om hem murw te krijgen en hem vervolgens doorslikte. De koolmees was kennelijk niet geïmponeerd door de gele en zwarte waarschuwingskleuren van de rups. De kampioen vlindervanger is de Grauwe vliegenvanger. Hij zit op een tak rond te loeren, en als er een vlinder langs vliegt, grijpt hij in een duikvlucht de vlinder uit de lucht, waarbij je de snavel kunt horen dichtklappen en dan zie je de afgerukte vleugeltjes van de vlinder naar beneden dwarrelen. En die vogel komt ieder jaar terug en maakt op dezelfde plek weer een nest. Behalve één keer, en toen is het nest naar beneden gewaaid. Één jonkie vond ik dat nog leefde. Ik heb toen maar de dierenambulance gebeld wat te doen. Ze hebben hem opgehaald.

In het begin zagen we ook heel veel soorten insecten. Iedere keer het insectenboek er bij en vaak stonden ze er niet eens in. In de loop der tijd werden die insecten steeds minder. De constante zoemtoon van bijen en andere insecten rond bloeiende bloemen verstilt langzaam. Dit gevoegd bij onderzoeken waaruit blijkt dat de insectenstand ernstig bedreigd is, zet me wel aan het denken.

Mijn standpunt is dat je vooral moet zorgen dat er een biotoop is die een goede basis is voor de hele voedselketen. Wilde planten, insectenvriendelijke inrichting, spaar-

zaam beheer, schuilplekjes, lekker slordig. Veel mensen vinden vogels leuk, hangen vogelhuisjes op en voeren ze 's winters bij. Als je verder niet veel aandacht besteedt aan de insectvriendelijkheid van een tuin, en veel nutteloze exoten en tegels hebt, zit je ergens in het midden van de voedselketen te knoeien en raakt het evenwicht verder verstoord.

Vogelaars zijn zo enthousiast over allerlei zeldzame soorten, ze reizen heel wat af om bijzondere waarnemingen te doen en zo zijn er verhalen over de komst van de bijeneter in ons land. Nou, daar ben ik niet blij mee.

Ten eerste komt het doordat de aarde opwarmt en je kunt je ook afvragen of er in het zuiden een voedseltekort is voor de bijeneters, zodat ze daardoor nog sterker geneigd zijn naar het noorden verder te trekken. Niet alleen voor de temperatuur dus.

Ten tweede: Ik heb eens filmpjes gezien van de bijeneter in Afrika. Nou, die naam klopt niet helemaal: ik zag alsmaar vlinders uit de lucht geplukt worden door dat beest.

Hij mag dan een gewaardeerd uiterlijk hebben met zijn felle kleuren, maar als dat beest hier komt, en hij achter vlinders aan gaat, blijft er niet veel van ze over, het gaat er toch al zo slecht mee...en als hij tot de Weerribben zou kunnen komen, kan hij achter de grote vuurvlinder aan.ik moet er niet aan denken, want het gaat buitengewoon slecht met die vlinder. Ook voor bijen en andere insectensoorten die gevangen worden hou ik mijn hart vast. Daar gaat het ook al zo verschrikkelijk slecht mee. Dus als er ooit mensen broedgelegenheid voor de bijeneter zouden willen gaan aanleggen, zou dat zeer tegen de natuur zijn.

Ontmoeting in de Lokkenpolder

Tekst en foto's
Gert Gelmer

Het was een regenachtige en donkere dag in oktober. We vroegen ons af of we er nog even op uit zouden gaan. Zoals zo vaak stonden we toen meteen voor de vraag: waar naar toe? Dan kijk je eerst naar het weer, hoeveel regent

duldde geen andere soortgenoten in de buurt van zijn vrouwtje. Twee andere koppeltjes die in zijn gebied kwamen werd met opgestoken veren te kennen gegeven dat ze beter konden vertrekken. Het mannetje van het laatste

het, hoe hard waait het, komt er nog een zonnetje? Daarna schat je de kans op succes van meerdere te bezoeken gebieden in en dan ga je op hoop van zegen. Zo kwamen wij, zoals wel vaker, terecht in de Weerribben. Het rondje Twitterhut en Wetering leverde niet veel bijzonders op, hoewel we nog getuige waren van een zwanengevecht aan de Rietweg. Het mannetje van een koppel knobbelzwanen

koppel had nogal wat bravoure, maar daar wist de man van het eerste koppel ook wel raad mee. Toen het dreigen met opgestoken veren en het rechtstreeks opstomen naar de tegenstander niet voldoende effect hadden, ging de zwaan op de vleugels en verjoeg de ander met veel machtsvertoon.

Daarna zijn we naar de vogelkijkwand in de Lokkenpolder gereden. We hoopten het ijsvogeltje daar nog even te zien. Nou, dat lukte. We zaten nog maar net toen het arriveerde. Het ging in een lage tak van een boom zitten en bood zo een kleurig plaatje samen met de herfstkleuren van de bladeren. Een foto was dan ook al snel gemaakt.

Toen we naar de Lokkenpolder toe reden hadden we het er nog over dat daar de laatste tijd nogal eens een otter was gezien. We troffen het dan ook geweldig dat we, nadat we een forse plons hoorden, opeens een otter zagen. Even later bleek dat het er zelfs twee waren. Ze waren druk aan het jagen, maar hadden ook

knobbelzwanen

otter

nog wel tijd om even te stoeien. Af en toe werd er met een vis richting wolkant gezwommen en werd die schijnbaar buiten ons zicht in het struikgewas verorberd. Het was een prachtig schouwspel dat zich op maar een paar meter afstand van ons afspeelde. We genoten er dan ook met volle teugen van. Opeens was het gebeurd met het jagen en

spelen. Er kwam een jonge otter vanaf de wolkant gezwommen, (daar bleven dus die vissen) gevolgd door vader en moeder en nog een jong. Ze zwommen in een gestaag tempo naar de linkerkant van de plas en verdwenen daar uit zicht. Dit was weer genieten in de Weerribben.

Tekst en foto's: Ben Prins, Uffelte

Een kever als kunstenaar: de grijze ribbelboktor

Als Els en ik in de omgeving van ons huis in Uffelte gaan wandelen, lopen wij graag via de 1^e uffelterkerkweg, waarlangs in het verleden de trouwe kerkgangers uit Uffelte naar de eeuwenoude Clemenskerk gingen, die ongeveer halverwege de oude kernen van Uffelte en Havelte ligt. Aan de kant van Uffelte staat tussen het brede zandpad en het er naastgelegen fietspad een rij hoog opgesnoeide, kaarsrechte grove dennen. Voor een leek zoals wij, zien ze er gezond uit, maar dat geldt niet voor één exemplaar met flinke stukken schors aan de voet van de gedeeltelijk kale stam.

Als wij zulke ontschorste bomen zien, kunnen wij het niet laten om achter nog vastzittende stukken schors te kijken, welke diertjes daar misschien achter verborgen zitten. Zo ook

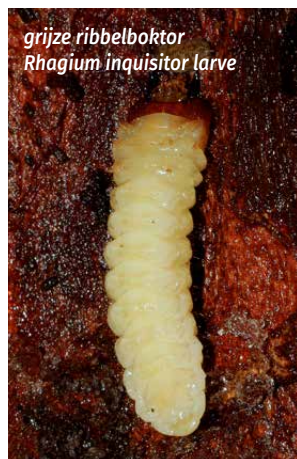
tijdens een wandeling in januari. Het eerste wat ons opviel was, dat er overal op de kale stam keurige, uit houtvezels gevlochten ovale kransjes voorkwamen met een lengte van ongeveer drie centimeter. Het waren er tientallen. Sommige zagen er nog vers uit, andere waren al sterk verweerd. Wij hadden geen enkel idee, welk dier deze prachtig gevlochten kransjes gemaakt zou kunnen hebben en waarvoor deze ovaaltjes hadden gediend.

Het antwoord kwam al snel, toen we een stuk schors weg trokken en we nog meer ovaaltjes te zien kregen, waaronder verschillende met de maker er nog in. Het bleek te gaan om een boktor: de grijze ribbelboktor (*Rhagium inquisitor*). In enkele ovaaltjes troffen we een volwassen kever aan, in anderen de pop, en in sommige

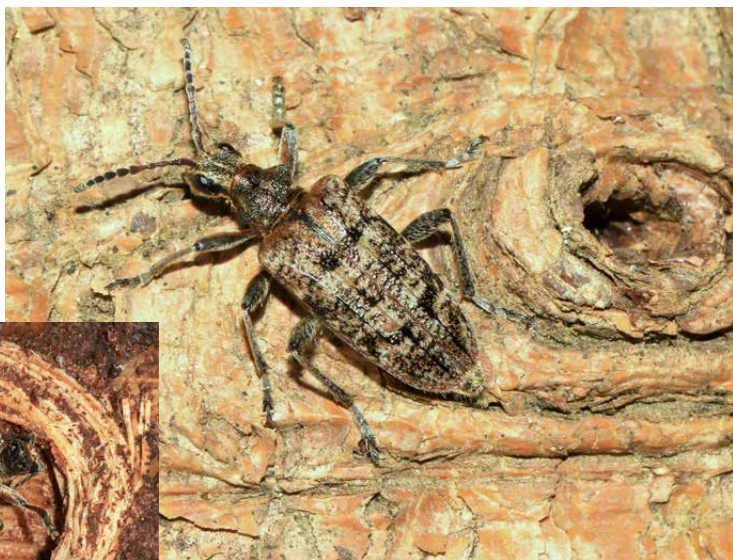
de keverlarve. Het is deze keverlarve, die als hij zich in enkele jaren achter de schors heeft volgegeten, begint met het maken van een poppenkamer van houtvezeltjes, meestal aan het eind van de zomer of begin herfst. Hierbinnen verpopt de larve zich, waaruit na een periode van enkele weken de volwassen kever kruipt. Pas in het voorjaar werken de kevers zich naar buiten om zich voort te planten.

Voor het afzetten van de eitjes kiezen de vrouwtjes vooral zieke en verzwakte naaldbomen. Ook gestapeld, gezaagd naalddhout wordt voor het leggen van de eitjes benut. Soms komen de larven voor onder de schors van enkele soorten loofbomen, maar dit wordt verklaard als een noodoplossing bij gebrek aan geschikt naalddhout. Verborgen achter de schors knagen de larven in de bast tot een paar centimeter brede gangen uit, die

worden opgevuld met grof knaagsel en uitwerpselen. Anders dan bij veel andere onder schors wonende kevers eten de larven van grijze ribbelboktor niet van het xyleem, de levende cellaag tussen de schors en het hout. Dit houdt mogelijk verband met hun voorkeur voor stervende bomen of vers gezaagd hout, waarin bij beiden de sapstroom is gestopt. In het verleden werd deze boktor in hoofdzaak gevonden in naaldbossen in berggebieden en langs de middellandse zee. Maar door het sterk toegenomen gebruik van naalddhout in het begin van vorige eeuw is deze kever met de aanplant van naaldbomen in andere delen van Europa naar deze gebieden meeverhuisd. Nu heeft de grijze ribbelboktor zich met hulp van de mens kunnen verspreiden over vrijwel geheel Europa tot ver in Rusland. Ook in Nederland is deze boktor een algemene verschijning. Het is echter de vraag, of deze boktor met het vervangen van het kwakkelende naalddhout door loofbos in de toekomst hier wel zo algemeen zal blijven.

*grijze ribbelboktor
Rhagium inquisitor larve*

grijze ribbelboktor Rhagium inquisitor vrouw

*grijze ribbelboktor Rhagium inquisitor
poppenkamer met ontpopte kever [buikzijde]*

Volwassen mannetje

Jong mannetje met lichtgroene rugstrepen

Jong mannetje met lichtgroene rugstrepen

Vrouwkje met lila rugstreep, vorm violacea

Het paringswiel met vrouwkje vorm typica

Tekst en foto's, die alle zijn gemaakt in de Weerribben: Philip Friskorn.

Het lantaarntje is een veel voorkomende waterjuffer in zowel het Nationaal Park Weerribben-Wieden als in de rest van Europa. Bij waarnemingen wordt je vaak op het verkeerde been gezet door kleurverschillen. Volwassen mannetjes hebben alle lichte delen blauw, maar jonge mannetjes hebben lichtgroene rugstrepen (foto-2/3). Bij de vrouwtjes wordt het nog ingewikkelder. De vorm violacea heeft een lila rugstreep (foto-4). Foto-5 laat de paring zien van een mannetje met een vrouwtje van de vorm typica. Dit vrouwtje is vrijwel gelijk aan het mannetje. Dan hebben we nog het bijna roze vrouwtje van de vorm rufescens en te zien tijdens de paring op foto's -6 en -7. Al met al is het devies: kijk goed naar lantaarntjes en naar de kleurverschillen.

Tip van Philip: Veldgids Libellen, door Frank Bos en Marcel Wasscher, KNNV Uitgeverij ISBN 90 5011 1017

Het paringswiel met vrouwkje vorm rufescens

Pokkenmezen

koolmees met gezwel bij het oog

Nee, ik bedoel hier niet, dat mezen vervelende en lastige vogels zijn! Het is juist het tegenover gestelde: het zijn de mezen, die het lastig hebben. Last van pokken ...

Maar laat ik bij het begin beginnen. Net zoals veel mensen gewend zijn, voeren ook Els en ik al vele jaren de vogels in onze tuin. Met wisselend succes. Het is eigenlijk maar een beperkt aantal soorten, dat er het hele winterseizoen, van oktober tot in april, gebruik van maakt. Het zijn vooral de turkse tortels, de grote bonte specht, de eksters, de mussen, de vinken, en vooral de pimpel- en koolmezen, die op het strooivoer, de vetbollen en de pinda's afkomen. En van deze vogels is de koolmees veruit de meest talrijke.

Tussen de tientallen koolmezen, die zich in onze tuin laten zien, komt er soms een exemplaar voor met één of meer roze tot roodachtige gezwellen op het lijf. Soms zijn ze klein en onopvallend, maar soms zijn ze zo erg opgezwollen, dat ze sterk in het oog springen. Heeft een koolmees een paar van deze grote gezwellen, waarvan er vaak één is opengebarsten, dan ziet zo'n vogel er niet erg best uit. Verformfaaid in de veren, bloederig bij het gezwel, een toonbeeld van droevenis. Het dier zal niet lang meer leven. Ik kan mij voorstellen, dat verschillende lezers met mij deze besmette koolmezen hebben gezien en zich hebben afgevraagd, wat hier aan de hand is. Zoals ik al in de eerste paar regels van dit

verhaal heb aangegeven, gaat het hier in de meeste gevallen om vogelpokken. Veel groepen vogels kunnen er last van hebben. Al heel lang is dit virus bekend van o.a. roofvogels, kippen, duiven, en kanaries. Vogels dus, die om de een of andere reden belangrijk zijn voor de mens. Maar ook vogels, die in het wild leven, kunnen aan het vogelpokkenvirus lijden. Bij de houtduif, turkse tortel, kleine mantelmeeuw, heggenmus, merel, zanglijster, vink, groenling, goudvink, huismus, spreeuw, ekster, gaai, kauw en zwarte kraai is het virus inmiddels vastgesteld.

Van mezen weten we, dat het virus in deze groep van vogels voor het eerst werd herkend rond 1960 in Noord Amerika en dat het in 1970 opdook in Noorwegen. Pas tegen 2005 schijnt het virus zich snel over Europa te hebben verspreid. Uit onderzoek in Engeland zien we duidelijk, dat het virus bij de mezen voor het eerst werd aangetroffen in 2006 in het uiterste zuiden bij de kanaalkust, en dat het zich van daaruit in een razend tempo over een flink deel van Engeland heeft verspreid.

Ik heb over het eerste voorkomen van het mezenpokkenvirus in Nederland, en de ontwikkeling daarna, niets op internet kunnen terugvinden. Ik kan mij nauwelijks voorstellen, dat er in ons land nooit aandacht aan deze opvallende ziekte is besteed. Ook in verslagen van nestkastcontroles of vogelvangsten onder toezicht van lokale vogel- en natuurverenigin-

gen ben ik nauwelijks iets tegen gekomen over koolmeespokken.

Het enig interessante vormt een stukje in de Scharrelaar nr.116 uit 2007, het tijdschrift van de Natuurbeschermingsvereniging IJhorst-Staphorst. Na 30 jaar nestkastcontrole op de camping De Vossenburcht in IJhorst werden er kennelijk in 2006 voor het eerst door campinggasten koolmezen waargenomen met gezwellen. In één geval ging het om 10 tot 15 koolmezen met gezwellen aan kop en schouders. Uit het onderzoek van een paar geïnfecteerde vogels bleek, dat het ging om het vogelpokkenvirus. Het lijkt er op, dat het hier om de eerste zekere melding gaat van vogelpokken bij koolmezen in Nederland. Dus in dezelfde periode, waarin het mezenpokkenvirus ook in andere delen van Europa opdook. In waarneming.nl heb ik weinig foto's kunnen

Het vogelvirus bestaat uit verschillende varianten, die per variant alleen worden gevonden in een beperkt aantal verwante soorten. Het mezenpokkenvirus is dus alleen besmettelijk voor mezen en niet overdraagbaar op andere groepen vogels. Ook voor de mens en andere zoogdieren is het niet gevaarlijk. Mezen met lichte infecties hebben een grote kans de ziekte te overleven, maar dieren met grote uitwendige gezwellen overleven het niet. Het virus kan ook inwendige organen aantasten en leiden tot een tragische dood, waarvan de oorzaak pas bij sectie achterhaald kan worden.

Ondanks het feit, dat de aantallen sterk geïnfecteerde koolmezen kennelijk meevallen, lijkt het mij wenselijk er toch speciale aandacht aan te geven. Vooral als het gaat om voorjaars- en zomerwaarnemingen. Omdat

koolmees met gezwel op de rug

koolmees met gezwellen aan de keel

vinden van mezen met duidelijke pokken. Niet meer dan ongeveer tien zekere gevallen, waaronder drie uit onze tuin. De oudste dateert uit 2011 en valt ver na de eerste waarneming uit 2006 in IJhorst. Het is daarom goed mogelijk dat het pokkenvirus niet algemeen voorkomt onder koolmezen. Tot dusver hebben Els en ik deze herfst niet meer dan slechts één slachtoffer gezien. Alhoewel de meerderheid van de besmettingen slaat op koolmezen, blijkt uit de literatuur dat ook in mindere mate pimpelmezen, zwarte mezen en glanskop- of matkopmezen voor het virus gevoelig zijn.

mezenpokken erg besmettelijk zijn, kan het plaatselijke populaties van mezen onverwacht sterk aantasten en het aantal mezen sterk doen dalen. Met name personen, die zich bezig houden met nestkastcontroles, wil ik waarschuwen goed op mezenpokken te letten. Mochten er mezenpokken worden geconstateerd bij nestkast bewonende mezen, dan raad ik aan na het uitvliegen het vogelkastje goed te desinfecteren om verdere verspreiding van het virus te voorkomen. Laten we hopen, dat zulke maatregelen niet nodig zullen zijn!

De Spaanse vlag

Spaanse vlag op koninginnekruid

Vakantietijd! Dat betekent o.a. natuurwandelingen maken. Dit jaar heb ik zeer weinig vlin-
ders waargenomen, ook in Duitsland een enkel
koolwitje, daar hield het mee op. Toen ineens
deze. Foto's met m'n mobiel gemaakt (ik sjouw
m'n zware spiegelreflex niet meer mee), even
geappt vanuit de Duitse bergen naar de redac-

teuren en per omgaande van Emile het ant-
woord: de Spaanse vlag. Een paar dagen later
zag ik er weer een op koninginnekruid (een van
de waardplanten) en kon ik hem van onderen
fotograferen. Ik lees dat het een zeldzaamheid
is in Nederland, overwintert als jonge rups.

Tekst en foto's: Dirk Koopmans

Uit het IVN-bestuur

Kon er in deze rubriek in de vorige Koppel nog
gesproken worden van een versoepeling van
de Coronamaatregelen, dit keer moet gecon-
stateerd worden dat er sprake is van een ver-
scherping van de regels, waardoor de uitges-
chreven Algemene Ledenvergadering voor de
tweede keer dit jaar moest worden afgelast.
In verband daarmee heeft het bestuur be-
sloten de financiële gegevens op de website
te plaatsen, zodat de leden daarvan in ieder
geval kennis kunnen nemen. Het betreffen
hier het financiële jaarverslag over 2019 en de
begroting voor 2020. Aan de kascommissie is
gevraagd een verslag te maken.

Het is niet verwonderlijk dat de uitgaven in
het lopende jaar (2020) zijn achtergebleven bij
de begroting. Nagenoeg alle activiteiten kon-
den geen doorgang vinden. Ook is het moeilijk
voor 2021 een begroting te maken, omdat op
dit moment (begin december) volstrekt niet
duidelijk is wat er al dan niet door kan gaan.
De verzwaarde Coronamaatregelen hebben er
tevens toe geleid dat de bijeenkomsten van
de vogelgroep, die in september weer waren
opgestart, opnieuw moesten worden stopge-
zet. Ook de gezamenlijke nieuwjaarsbijeen-
komst, die zou worden georganiseerd door
KNNV "De Noordwesthoek", werd afgelast.

Zodra dit weer mogelijk is zal er een ledenbij-
eenkomst worden gehouden.

Gelukkig is er ook positief nieuws te mel-
den. Per 1 januari 2021 neemt Nationaal Park
"Weerribben-Wieden" de activiteiten over
van Jeugdnatuurclub "De Weerribben". Hier-
mee behoort een lang slepend probleem op
het gebied van beschikbare leiding tot het
verleden. Naast de activiteiten worden ook
de financiële middelen overgedragen. IVN
Noordwest-Overijssel blijft wel betrokken bij
de jeugdnatuurclub, want zij zal in het voor-
en najaar een activiteit voor haar rekening
nemen.

Als nieuwe activiteit voor de leden wordt ge-
dacht aan het leren schetsen van de natuur-
omgeving. Dit idee zal in de komende tijd ver-
der worden uitgewerkt.

Tijdens het schrijven van deze bijdrage wordt
bekend dat het Coronavaccin ter goedkeuring
is voorgelegd aan de daarvoor ingerichte Eu-
ropese instantie en dat naar verwachting op 4
januari het vaccineren in Nederland van start
kan gaan. Hopelijk wordt deze verwachting
bewaarheid en kunnen in 2021 de natuurac-
tiviteiten weer langzaam maar zeker worden
opgestart. Tot de volgende keer.

Tekst: Jan Feenstra

**KNNV Koninklijke Nederlandse
Natuurhistorische Vereniging,
vereniging voor veldbiologie**

KNNV Afdelingsbestuur
Postbus 171
8330 AD Steenwijk
Bankrek.nr: NL95INGB0001027674 t.n.v. KNNV,
afd. De Noordwesthoek Steenwijk.

Voorzitter

Ton Bode, 0521 512074
voorzitter@noordwesthoek.knnv.nl

Secretaris

Sjoerd Osinga
0521 523503
secretaris@noordwesthoek.knnv.nl

Tweede secretaris

vacature

Penningmeester en ledenadministratie

Kees de Wilde,
06 49119132
penningmeester@noordwesthoek.knnv.nl

Bestuurslid

Emile de Leeuw,
0653643469
webmaster@noordwesthoek.knnv.nl

Bestuurslid

vacature

Bestuurslid

Ronald van Vlijmen
0521 515772

Waarnemingen

Ton Bode,
0521 512074
ton.bode@planet.nl

**IVN Vereniging
voor natuureducatie en
duurzaamheid**

IVN Afdelingsbestuur
Postadres Het Eenspan 6
8332 JG Steenwijk
Bankrek.nr: NL45INGB0000342784 t.n.v. IVN
afd. Noordwest Overijssel Steenwijk

Voorzitter

Rian Hoogma
De Buitengracht 19
8332 GD Steenwijk
0617957749
jagerhoogma@hotmail.com

Secretaris en Ledenadministratie

Roely Luyten
Het Eenspan 6
8332 JG Steenwijk
0521-523740 | 0611317756
IVN-secr.NWO@ziggo.nl

Penningmeester

Maarten Punt
Venebosweg 2 Ossenzijl 8376 EN
0561 851393
puntm@casema.nl

Bestuurslid

vacature

Bestuurslid

Willem-Jan Hoeffnagel
Oldemarktseweg 180
8341 SJ Steenwijkerwold
0521 857735
willem-jan@hoeffnagel-photography.nl

Werkgroepen KNNV en IVN

KNNV

Vogelwerkgroep

Coördinator: vacature

Weidevogelbescherming

Ynske Ypma / 06-53763238

ynskeypma@home.nl

Wintervoeding

Jaap de Jong

0521 362389

Plantenwerkgroep

Linde van der Burgh

lindevanderburgh@gmail.com

06 31641048

Vlinder en libellenwerkgroep

Arjen Lensen / 06-29077923

arjen.nat@gmail.com.

Geologiewerkgroep

Wim Brussee / 0521 516373

krebberbrussee@hetnet.nl

Werkgroep Wolterholten

Ernst J.Kleis / 0521 513845

ej.kleis@hetnet.nl

Lezingen vacature

Waarnemer: Ton Bode

ton.bode@planet.nl

Excursies

vacature

Natuur en milieuplatform

Henk Plat / 0561 452117

henk.plat@planet.nl

Websitebeheer

Emile de Leeuw / 065 3643469

webmaster@noordwesthoek.knnv.nl

Website: www.knnv.nl/noordwesthoek

De Contributie en lidmaatschap

KNNV-leden € 34,50

Huisgenoten van KNNV-leden € 19,50

NWH-leden en hun huisgenoten € 17,00 (nieuwe NWH leden niet meer mogelijk)

De contributie wordt automatisch geïnd c.q. moet vóór 1 maart ontvangen zijn.

Opzegging schriftelijk vóór 1 november bij de

Ledenadministratie

Leden ontvangen het blad "Koppel" en het tijdschrift "Natura" van de landelijke KNNV

IVN

Excursies en gidsen

vacature

waarneming Rian Hoogma

06 17957749

Aanvraag excursies en gidsen:

Roely Luyten

het Eenspan 6, 8332 JG Steenwijk

IVN-secr.NWO@ziggo.nl

Vogels

Albert Steenbergen / 0521 513547

albsteenbergen@hotmail.com

PR

Jan Feenstra, Nijeveen

0522 251098 / 06 53116070

janfeenstra46@gmail.com

Natuurkoffers

Contactpersoon: Gerry Teurlinckx

0521 513495

gerryteu@ziggo.nl

Werkgroep Jeugdnatuurclub

De Weerribben

jeugdnatuurclubdeweerribbengmail.com

Websitebeheer

Willem-Jan Hoeffnagel

0521 857735

ivn.nwo.web@gmail.com

Website:

www.ivn.nl/afdeling/noordwest-overijssel

Contributie IVN € 24,00 per jaar

Leden ontvangen het blad "Koppel" en "Mens en Natuur", tijdschrift van het landelijke IVN. Donateur kan iedereen worden, die geen werkend lid kan of wil zijn, maar wel het verenigingswerk wil steunen: bijdrage € 24,00 incl. "Koppel".

Huisgenoten van leden betalen € 5,00.

Beëindiging van het lidmaatschap IVN Noordwest Overijssel: via schriftelijke opzegging bij het IVN-secretariaat vóór 1 november van het lopende jaar.

Retouradres: postbus 171 - 8330 AD Steenwijk

Otters - fotograaf Gert Gelmers

ivn natuur
educatie
Noordwest-Overijssel

IVN Vereniging voor natuureducatie en
duurzaamheid afdeling Noordwest-Overijssel

KNNV
vereniging
voor veldbiologie

KNNV
vereniging voor
veldbiologie
De Noordwesthoek